

Fuglene i Landskabet

JON FJELDSA

Hvis man overhovedet kan udpege et *magnum opus* i Lorenz' virke, må det blive hans doktor-disputats *Fuglene i Landskabet*. Hans arbejde med at sammenstille og analysere data om de større danske fuglelokaliteter blev skelsættende for fredningssagen i Danmark – i en tid da det statssubsidierede landbrug var ved at afvikle de sidste rester af natur. Med udgivelsen af *Fuglene i Landskabet* i 1979 blev den faglige dokumentation tilgængelig i en form, der kunne forstås – også uden for fagkredse. At den så blev "blåstemplet" med tildelingen af den højeste akademiske grad, gav den naturligvis ekstra vægt.

Min baggrund for at skrive denne vurdering af *Fuglene i Landskabet* er, at professor Bent Muus og jeg fungerede som Københavns Universitets officielle opponenter ved disputatsforsvaret den 15. oktober 1980.

Fuglenes adressebog

Disputatsen var en opfølgning af *Større danske fuglelokaliteter, I* fra 1971, som med kort, biotop-fotos, optællingsresultater og oplysninger om trusler og beskyttelse gennemgik 669 vigtige danske fuglelokaliteter. Bogen blev den første officielle manifestation af DOFs indsats for at skaffe dokumentation over for fredningsmyndighederne.

Det praktiske fredningssigte, som var den bærende idé, blev uddybet videre i *Fuglene i Landskabet*. Den er en vigtig ajourføring med 107 nye lokaliteter (derfor undertitlen *Større danske fuglelokaliteter, II*). Men den indeholder også den

første detaljerede analyse af tørlægningen af de danske vådområder og dens konsekvenser, og giver nogle konkrete bud på hvor indsatsen for at vende udviklingen bør koncentrereres.

I modsætning til "normale" naturvidenskabelige afhandlinger skulle bogens alvorlige indhold gerne vække interesse i bredere kredse – endda blandt bureaukrater og overbebyrdede administratører. Det blev en gennemtænkt og meget smuk bog, overskuelig og rigt illustreret med vignetter og akvareller. Bogen blev Jens Gregersens gennembrud som illustratør for denne klasse af publikationer, og det var også Lorenz' fortjeneste her at få bragt Knud Kyhns udtryksfulde akvareller med fugle i landskabet frem i lyset.

Naturvidenskabelige disputatser præges i dag af en strengt reduktionistisk tilgang, hvor analytisk stringens tillægges mere vægt end omfang og bredde. Også på dette punkt er Lorenz' afhandling anderledes. For ham er bredden det afgørende: Han repræsenterer den intuitive indsigt, som kun kan udkrystallisere sig hos den, der kender tilværelsens sande kompleksitet. Der var i dette tilfælde også tale om, at stoffet skulle kunne forstås uden for den snævre fagkreds og blive et effektivt værktøj for miljøforvaltningen.

En pionerindsats

Den brede tilgang skal forstås ud fra, hvad man for efterhånden 40 år siden vidste om fuglenes antal og fordeling. Vi er i dag så vant til detaljerede opslagsværker med oplysninger om bestandstal samt op- og nedgange (Cramp & Simmons 1977-94, Tucker & Heath 1994, Hagemeyer & Blair 1997, Heath & Evans 2000), at vi knap nok tænker over, at de første forsøg på at vurdere bestanden af vandfugle i Europa først foregik i 1960'erne. De blev publiceret som led i IUCNs *Project Mar* (Olney 1965), som også kom med de første bud på kriterier for udpegning af internationalt vigtige fuglelokaliteter.

Tegning: Jens Gregersen

Jeg ved ikke, om Lorenz var ene herhjemme om at se perspektiverne i IUCNs rapporter. Men han var i hvert fald den eneste, der var parat til at tage konsekvenserne og "vove pelsen" med en opgave, som mere besindige forskere ville vurdere som ganske uegnet for karriereråset. I Lorenz' verden var der kun ét gyldigt argument: Opgaven var nødvendig. Og den kunne løses ved at aktivere og engagere foreningens bedste feltornitologer. På dette felt havde han allerede lang erfaring, idet han havde været med til at organisere studieejere og andre samlende feltundersøgelser siden 1950'erne. Det var de "sande amatørers" tid, hvor alt foregik på fritidsbasis. Fra 1965 blev administrationsarbejdet nemmere, fordi Lorenz blev deltidsansat hos den centrale naturfredningsmyndighed.

En kortlægning af netop fuglene og deres lokaliteter var særlig vigtig ud fra den store bevågenhed, fuglene altid har nydt, og fordi det var muligt at skaffe tilstrækkeligt materiale. Lorenz' sigte var at skabe et værktøj, der var egnet til den helt kontante behandling af fredningspolitiske sager, hvor der er behov for dels en oversigt over, hvad der overhovedet findes af fredningsværdige lokaliteter, dels at dokumentere den enkelte lokalitets status. Der skulle tal på bordet. Fugletal, som kunne sættes i forhold til den samlede regionale bestand.

Ud fra et generelt kendskab til danske fuglelokaliteter og observatør-ressourcer startede Lorenz det møjsommelige arbejde med at opspore og dokumentere alle lokaliteter, der kunne vise sig af vigtighed. Derefter skulle et par hundrede feltobservatører sættes i arbejde, og der skulle etableres nogle retningslinjer for kvalitetskontrollen. Gamle lokaliteter for sjældne fugle skulle gensegtes, andre lokaliteter opspores gennem mundtil-mundmetoden. Der var også brug for "ekspeditioner", hvor hold af trænedte feltfolk skulle fylde de hvide pletter ud på det ornitologiske danmarkskort.

Lorenz havde menneskeindsigt og forstod, hvad der skulle til for at motivere fodfolket. De skulle vide, at det, at de hver især var lokale eksperter i dette eller hint, ikke var det vigtigste, men at de kunne udrette langt mere, hvis de gik sammen om fuglesagen.

Ude i Europa så man undrende til, hvad der skete i DOF. Det var dengang ganske enestående, idet fuglebeskyttelsen i de fleste lande var (og er) ganske skarpt adskilt fra de videnskabelige ornitologforeninger. Men konsekvensen af Lorenz' pionerindsats var, at Danmark allerede i 1970'erne stort set havde klaret sin del af det, der senere blev

en samlet opgørelse over vigtige europæiske fuglelokaliteter (Heath & Evans 2000).

Disputatsens betydning

En faglige bedømmelse må dels se på arbejdsindsatsens omfang og opgavens kompleksitet – både organisatorisk og ved håndtering af data, som her var en blanding af kvantitativ og mere eller mindre kvalitativ information. Bogen giver en grundig dokumentation for, hvordan Hedeselskabets stærkt tiltrængte jordforbedrende tiltag efterhånden udviklede sig til et tørlægningsvanvid, hvor mange af de bedste danske fuglelokaliteter gik tabt. Oven på Bernt Løppenthins (1967) meget statiske fortolkning af den danske fuglefaunas indvandring og udbredelse fik vi en langt mere dynamisk og nuanceret fortolkning, hvor konsekvenserne af de store omlægninger i landbruget siden 1800-tallet blev åbenbare. Lorenz kunne også påpege mange ellers upåagtede detaljer i de naturgivne forhold, f.eks. hvordan Gravænder og vadefugle fordeler sig i forhold til de geologiske kystdannelsesprocesser.

Der var dog også kritiske spørgsmål under disputatsforsvaret, især om fejlmarginer, kodninger af forskellige habitattyper og objektiviteten i udpegning af indikatorarter. Forsvarshandlingen var langt fra kedelig, især når professor Muus og jeg stillede spørgsmål om tabeller og regnestykker. Statistik indgår ikke rigtig i Lorenz' begrebsverden, og han syntes sikkert det var noget pjat, da vi påpegede fejl i hans måde at regne med procenter. For Lorenz var det den sunde proportionssans og ikke detaljerne, der talte. Et absolut højdepunkt nåedes, da Lorenz på spørgsmålet om, hvorfra han havde et estimat på 10% randarealer omkring søer, strakte hånden i vejret og svarede: "Det har jeg grebet ud af den tomme luft."

Hans klassifikationer af nationalt og lokalt vigtige lokaliteter holder forbløffende godt, også i lyset af senere og mere omfattende tællinger af f.eks. vadefugle (Melfotte 1993). Sund fornuft illustreres med, at dødeligheden for Gravænder "skønnedes" ved at bruge danske Knopsvane-data; og faktisk viste udenlandske undersøgelser (som Lorenz havde overset), at dette gav et korrekt billede.

Bogens svaghed, set fra en akademisk synsvinkel, var snarest en styrke i den fredningspolitiske sammenhæng – her er det bredden og visionerne, der tæller. Disse kvaliteter gjorde bogen til et universalværktøj, også fordi den nødvendigvis måtte give en bred indføring i mange problemstillinger, som fagornitologisk set kan betragtes som selvfølgeligheder.

Tegning: Knud Kyhn

Arbejdets værdi skal således ses i lyset af den kendsgerning, at det dengang – som i dag – ofte var ret afgørende for en offentlig myndighed, at der med kort varsel kunne mobiliseres konkret biologisk viden, som i en fredningssag kunne være bestemmende for udfaldet. Der er næppe tvivl om, at den enkle I-II-III-opdeling af lokaliteterne – kombineret med en masse tal – var en vigtig medvirkende årsag til, at Danmark så hurtigt kunne udpege et meget stort antal EF-fuglebeskyttelsesområder. Her var venen Anders Holm Joensens parallelle optællinger og kortlægninger af rastende og overvintrende svømmefugle et ikke mindre væsentligt bidrag, mens DOFs tællinger bidrog med de øvrige fuglegrupper og ikke mindst alle ynglefuglene.

Den store rorgænger

Lorenz viser måske især sit geni ved sin evne til at se og udnytte potentialet i DOFs medlemsskare. I modsætning til sine forgængere i formandsstolen (som hver især var enere, der brillerede med deres egen faglige viden) fik Lorenz folket til at arbejde for sig. Han kunne være blevet en fremragende

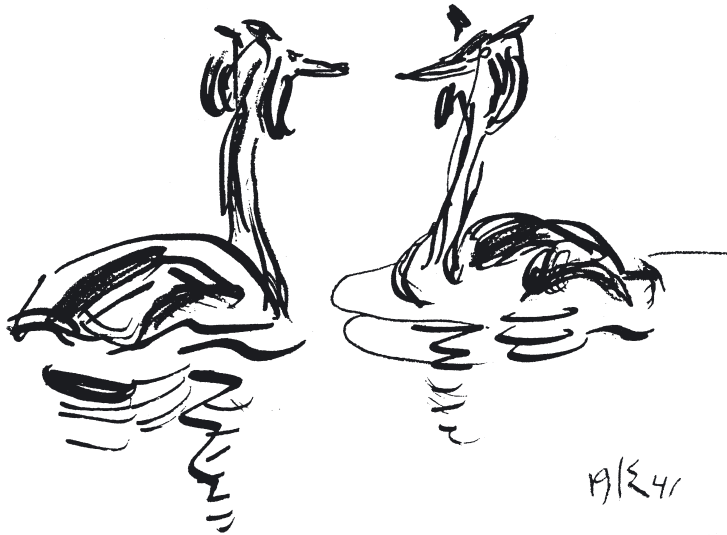
revolutionær, selv om hans livsanskuelse var en ganske anden end kammerat Lenins og formand Maos. Han kæmpede nemlig for den grønne sag. Man kunne dog godt ane et samtykkende smil, når han lejlighedsvis blev omtalt som en "konservativ anarkist".

Arbejdet med *Større danske fuglelokaliteter* bør også vurderes som et led i en samlet, visionær strategi for DOF. Det må have været helt klart for Lorenz, at fuglesagen ikke kunne vindes blot ved at råbe højt, men krævede saglighed og dokumentation. For en lille forening som DOF måtte målet altså være at engagere medlemmerne i opgaven at skaffe tal på bordet.

I dag er der nye spillere på banen, frem for alt Danmarks Miljøundersøgelser, og et Strategisk Miljøforskningsprogram til ? milliard kroner har set dagens lys. Det har gjort det sværere for DOF at bidrage med ny ammunition i miljødebatten. Men i bakspejlet kan vi godt spørge, hvor den offentlige indsats ville have været i dag, hvis ikke Lorenz havde formået at samle feltornitologerne om den første store dataindsamling om vigtige danske fuglelokaliteter.

Referencer

- Cramp, S. & K.E.L. Simmons 1977-94: The birds of the western Palearctic. Vol. I-IX. – Oxford University Press.
- Ferdinand, L. 1971: Større danske fuglelokaliteter, I. - Dansk Ornitologisk Forening, København.
- Ferdinand, L. 1979: Fuglene i landskabet. Større danske fuglelokaliteter, II. – Dansk Ornitologisk Forening, København.
- Hagemeier, W.J.M. & M.J. Blair 1997: The EBCC Atlas of European breeding birds. Their distribution and abundance. – T. & A.D. Poyser, London.
- Heath, M.F. & M.I. Evans 2000: Important Bird Areas in Europe: Priority sites for conservation. Vol. 1: Northern Europe. Vol. 2: Southern Europe. – BirdLife International, Cambridge.
- Løppenthin, B. 1967: Danske ynglefugle i fortid og nutid. – Odense Universitetsforlag.
- Meltofte, H. 1993: Vadefugletrækket gennem Danmark. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 87: 1-180.
- Olney, P.J.S. 1965: List of European and North African wetlands of international importance. – IUCN Publ. New Series 5.
- Tucker, G.M. & M.F. Heath 1994: Birds in Europe: their conservation status. – BirdLife International, Cambridge.

Tegning: Knud Kyhn